

Stijlfiguren en beeldspraak

Het opzettelijk afwijken van het gewone, verwachte zinspatroon met de bedoeling extra aandacht of een ander speciaal effect te krijgen.

Elke schrijver, ook jij, heeft zijn eigen stijl. Die stijl wordt bepaald door een aantal zaken. Om te beginnen is de woordkeus belangrijk. Je kunt zeggen: Jan heeft zijn zusje geslagen. Je kunt dat natuurlijk ook zo verwoorden: Jan heeft zijn zusje op haar bek geramd. In beide zinnen wordt hetzelfde verteld, maar in de ene zin wordt het woord 'geslagen' gebruikt en in de andere zin de woorden 'op haar bek geramd'. Dat is dan een verschil in stijl.

Zinsbouw is ook belangrijk voor het tot stand komen van een eigen stijl. Sommige schrijvers maken veel lange, ingewikkelde zinnen, andere daarentegen gebruiken juist veel korte zinnen. Ook dat bepaalt de stijl van schrijven. De stijl van schrijven van de schrijver Jan Wolkers bijvoorbeeld wordt gekenmerkt door het gebruik van veel korte zinnen.

Naast woordkeus en zinsbouw bepaalt ook het gebruik van stijlfiguren en beeldspraak de stijl van een schrijver. Stijlfiguren zijn een soort 'taaltrucjes' die een schrijver toepast om zijn stuk levendiger te maken. Bij beeldspraak is er sprake van figuurlijk taalgebruik waarbij de vergelijking een belangrijke rol speelt.

voorbeelden herhaling:

Geld, geld is het enige wat hem bezig houdt.
Ja, ja, je kunt me nog meer vertellen
Nooit, nooit ga ik daar nog eens naar toe!

voorbeelden parallelisme:

(Stijlfiguur waarbij de zinnen op een gelijke manier zijn opgebouwd)

Spreken is zilver, zwijgen is goud

De ingang van het gebouw was rond en rood, waardoor de saaie gevel er ineens veel vrolijker uitzag. De gevel van het pand was recht en grijs, zodat de bijzondere ingang mooi tot zijn recht kwam.

Ik ween om bloemen, in de knop gebroken
En vóór den ochtend van haar bloei vergaan.
Ik ween om liefde die niet is ontloken
En om mijn harte, dat niet werd verstaan (Willem Kloos)

voorbeelden tautologie:

gratis en voor niets
één en dezelfde
leugen en bedrog
list en bedrog
gratis geschenk
al reeds
geheel en al
vast en zeker / zeker en vast
wis en waarachtig
vuil en smerig
blij en verheugd
vrolijk en blij
lief en aardig
laat alles zijn gedaan, voorbij, verleden
nooit en te nimmer
voor eeuwig en altijd
netjes en verzorgd
afgelopen uit
klaar uit

voorbeelden pleonasme:

omhoog stijgen
naar beneden vallen
(de) witte sneeuw
een ronde cirkel
de pasgeboren zuigeling
de oude grijsaard
achteruit deinzen
een potentiële kans
een gestoorde gek
een dood lijk
nat water
koud ijs
een klein detail
een vaste standaard uitrusting
de B (=bank) in de voormalige ABN-Bank;
de K (=keuring) in APK-keuring;
de v (=virus) in hiv-virus.

Een pleonasme is niet per definitie fout:

Sneeuw kan (na een paar dagen) ook een andere kleur hebben dan wit. Om te benadrukken dat de sneeuw vers is, is de aanduiding witte sneeuw op zijn plaats. In dat geval spreekt men over een stijlfiguur en is het dan ook niet fout.

Beeldspraak: een eigenschap van iets of iemand wordt door een beeld aangeduid.

Het origineel: het 'iets of iemand' waarop de beeldspraak betrekking heeft.

Beeldspraak kun je onderverdelen in:

- beeldspraak die berust op een overeenkomst tussen origineel en beeld;
- beeldspraak die niet berust op een overeenkomst tussen origineel en beeld.

Voorbeelden

1. Mijn zusje (origineel) is een plaaggeest (beeld).
2. Het Stedelijk Museum heeft een prachtige Mondriaan (beeld) verkocht.

In zin 1. berust de beeldspraak op een overeenkomst: een plaaggeest sard en treitert en mijn zusje doet dit ook.

In zin 2. is er geen overeenkomst, alleen een beeld. Het beeld vervangt het origineel, nl. een schilderij.

Op overeenkomst tussen origineel en beeld berusten:

- de vergelijking;
- de metafoor;
- de personificatie.

De beeldspraak die niet berust op een overeenkomst tussen origineel en beeld, wordt metonymia genoemd.

De vergelijking

Het beeld staat naast het origineel waarop de beeldspraak betrekking heeft. Het origineel wordt vergeleken met het beeld. De vergelijking berust op een overeenkomst.

Voorbeelden

1. Joris en Erick (origineel) lijken op elkaar als twee druppels water (beeld).
2. Mijn buurman (o) is een boom (b) van een kerel.
3. Koos (o), een held op sokken (b), durfde niet in de achtbaan.
4. De huizen (o) pikken als kippen (b) in het landschap.

De metafoor

Het beeld vervangt het origineel. De relatie tussen beeld en origineel wordt bepaald door een overeenkomst, die uit de context blijkt.

Voorbeelden

1. Die hark (een persoon) staat tijdens het dansen steeds op haar tenen.
2. Die engel (lief persoon) had een grote pan soep meegebracht.

Die hark: een hark is stijf en de persoon die steeds op de tenen van de danspartner gaat staan, is ook stijf. Het woord hark (beeld) vervangt die persoon (origineel).

Een engel is de goedheid zelve en bied hulp en troost. Dat doet degene die soep brengt ook. Ook hier weer wordt het origineel (in dit geval de persoon) vervangen door het beeld (de engel).

De personificatie (Animalisering)

Hierbij krijgt een begrip of zaak eigenschappen van een mens (dier) toebedeeld.

Voorbeelden

1. De motor snort tevreden.
2. De vakantie staat te wachten.
3. Schaduw slaapt langs de bergen.

Het beeld van overeenkomst is in deze zinnen afgeleid van menselijke eigenschappen. Het beeld schuilt als het ware in de genoemde handeling of eigenschap. De motor bijvoorbeeld is geen beeld, maar een origineel omdat er echt een motor wordt bedoeld en niet iets anders.

De metonymia

Het beeld treedt in de plaats van het origineel, net als bij de metafoor. Het verschil echter is dat het hier niet om een overeenkomst gaat, maar een andere relatie tussen origineel en beeld. Bij metonymie wordt wel net zoals bij een metafoor het origineel vervangen door een beeld, maar dit heeft niks met eigenschappen te maken, zoals hark en stijf dansen. Met een woord wordt iets anders bedoeld.

Enkele soorten metonymia:

de pars pro toto (Latijn: deel voor geheel)

- even de neuzen tellen = personen (een persoon is geen neus)
- een goede boterham verdienen = inkomen

de totum pro parte (Latijn: geheel voor deel)

- Nederland won van Duitsland = 11 voetballers
- de kaars brandt = het vet in het topje van de pit

de abstractum pro concreto

- het kantoor gaat een dagje uit = het personeel

de concretum pro abstracto

- hij staat in vuur en vlam = verliefd

de relatie maker-gemaakte

- wij hebben een Herman Brood boven de bank = een schilderij gemaakt door Herman Brood
- dat zoeken we op in de Van Dale = het woordenboek

de relaties merknaam-product of bedrijfsnaam-product (dit noemt men ook een eponiem, indien het de naam draagt van de persoon die het heeft uitgevonden of ontwikkeld)

- aspirine
- Coca Cola
- Pringles

de relatie plaats-product (dit noemt men ook een geoniem)

- wil je nog een glaasje bordeaux = wijn uit de omgeving van Bordeaux

de relatie godheid-machtsgebied

- hij gaf zich over aan Venus = de liefde

de relatie stof-object

- hij dronk uit een glas = een beker van glas

extra oefenen: <http://www.cambiumned.nl/hpbeeldspraak.htm>

Stijlfiguren (vervolg)

Inversie

De volgorde van de zinsdelen is anders dan gebruikelijk; niet het onderwerp, maar een ander zinsdeel komt voorop de staan, waardoor dit zinsdeel extra nadruk krijgt.

“Een boefje ben je!”

“In de verte zag ik hem aankomen.”

Enjambement

Inversie moet je niet verwarren met enjambement: bij enjambement verdeelt een dichter een zin over meerdere regels. Hierdoor komen bepaalde woorden aan het begin of juist aan het einde van een regel komen te staan die daar anders niet zouden komen te staan. Het doel hiervan kan zijn 1) extra nadruk op een bepaald woord te leggen of 2) een bepaald rijm te doen ontstaan. Inversie en enjambement kunnen ook gecombineerd voorkomen.

*Waar kan ik nog naar toe gaan zonder jou?
Nergens kan ik komen, of ik denk er weer aan jou
Overal waar eerst warmte was,
Huiver ik nu. Verrek ik van de kou.
(Willem Wilmink)*

Vooropplaatsing (of Prolepsis)

Vooropplaatsing heeft hetzelfde doel als inversie. Bij vooropplaatsing wordt hetgeen de schrijver wil benadrukken als een soort aanloopje voor de ‘echte’ zin gezet. Dit aanloopje wordt van de ‘echte’ zin gescheiden door een komma.

“De etterbak, ik wil hem niet meer zien.”

“Deze foto, ik had die liever niet geplaatst.”

“Op tv, in de krant, op internet, overal kom je die afbeelding tegen.”

Climax

De opeenvolging van steeds sterkere uitdrukkingen zorgt voor vergroting van de spanning. Bij een **opsomming** ontbreekt deze spanningsopbouw.

“Dagen, weken, maanden kon ik soms smachten naar een blik van haar...”

“Zij was eerst Miss Almelo, toen Miss Holland en uiteindelijk Miss World.”

*Ondanks die misselijke houding
Die neerbuigendheid, dat air
Is het stewardessje heel geliefd
Ontzagwekkend populair
(Hans Dorrestijn)*

Antithese: tegenstelling

“De terrorist moet gevonden, dood of levend!”

“Ik heb voor goed geld slechte spullen gekocht.”

“’s Lands grootste kruidenier gaat op de kleintjes letten.”

Paradox: schijnbare tegenstelling

Een bewering bestaat uit twee delen die elkaar tegen lijken te spreken.

Letterlijk kan het vaak niet, maar figuurlijk wel.

“Schrijven is de kunst van het schrappen.”

“Met zulke vrienden heb je geen vijanden nodig.”

*Dood is het leven
't universum is leeg
De schreeuwende stilte
toen je zweeg*

*Droefheid is vreugde
de vrijheid, je cel
als mensen gestroopt worden
om hun vel*

*Zegeviert de vrede
met wapens en geweld
wordt je door een vrolijke
herinnering gekweld
(anoniem, op internet)*

Hyperbool: opzettelijke overdrijving

“In Nederland regent het zomers 29 van de 30 dagen.”

“Je wordt doodgegooid met informatie over de verkiezingen.”

“Ik heb wel een eeuw op je staan wachten”.

Woordspeling / dubbelzinnigheid:

- “Rijbroek voor dames met soepele voorkant.”
- “PvdA en D66: gratis parkeren op de helling.”
- “Grootschalig onderzoek oorzaak dood zeehonden.”
- “Cursus poppen en baby's maken.”
- “Bierbuik zit deels tussen de oren.”
- “Verse Vietnamese loempia's. Voorbereidingstijd: 50 minuten + weken.”
- “Heemskerkse bruid door drie mannen beroofd.”
- “Politie schiet man met mes dood.”
- “Verslaafde dealer haalt zijn gram bij de rechtbank.”
- “In het steakrestaurant hing een grillige sfeer.”
- “Arbeidsinspectie gaat optreden op kermis.”
- “Wasmachine rukt arm jongetje af.”
- “Beloning voor moord op fietser.”
- “Homodisco zoekt pot met geld.”
- “Al spelend maakt onze fotograaf prachtige foto's van uw kinderen.”
- “Stichting Thuis Sterven op zoek naar vrijwilligers.”
- “Bisschoppen worstelen met gebruik condooms.”
- “Hoogspringer Wilbert Pennings: Plafond is nog niet bereikt.”
- ”Pieter Baan Centrum: Pyromanen steken elkaar aan.”
- “Haarhuis alleen in dubbelspel.”
- “GroenLinks kiest voor een samenleving waar de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen. Een samenleving waar mensen die buiten de boot dreigen te vallen een zetje in de rug krijgen.”
- “Kroonprins bespreekt relatie met premier Kok.”
- “Roep om actieve rol overheid bij kindermishandeling.”
- “De gevangene luisterde geboeid naar de rechter.”
- “De imker was bijziende.”
- “De importeur voerde niets uit.”
- “Iemand heeft mij in een anonieme brief beschuldigd van lafheid.”
- “De vereniging voor vrachtwagenchauffeurs had veel aanhangers.”
- “EK Atletiek voor blinden en slechtzienden: Albert van der Mee grijpt net naast medailles.”
- “Hij is met biljarten gestopt - hij had geen keus.”

Ironie / cynisme / sarcasme

Ironie is milde, vriendelijke spot. Men zegt bijvoorbeeld het tegenovergestelde van wat men bedoelt. Ironie zie je logischerwijs dus vaak in de vorm van een litotes of understatement. Letterlijk betekent ironie ‘geveinsde onwetendheid’: je doet net alsof je niet weet hoe het écht zit. In een gesprek kun je aan intonatie en lichaamstaal afleiden of iets ironisch bedoeld is. In geschreven tekste is ironie vaak alleen te herkennen binnen de context omdat de ironische opmerking anders ‘letterlijk’ lijkt bedoeld.

Die jongen is me toch een lieverdje.

Je moet eigenlijk weten over welke jongen het hier gaat om met zekerheid vast te kunnen stellen of het ironie is. Op internet gebruikt men bij ironie vaak smileys/emoticons ;-) om misverstanden te voorkomen.

" *Goh, alweer precies op tijd.*" tegen iemand die regelmatig te laat komt.

Dat veel Arabische gelovigen een groot gevoel voor humor hebben, bleek wel na het verschijnen van de Deense spotprenten over de profet Mohammed..

Sarcasme is sterker: bijtende, hatelijke spot. Sarcasme is vaak kwetsend voor bepaalde mensen of groepen.

Nou ja, we kunnen niet allemaal een atheneumdiploma halen.

Theo Maassen over koopzondagen: *“Ik kan er helemaal niet tegen, veel mensen zo dicht op elkaar... Laatst een documentaire gezien over een concentratiekamp, dat zou ook niks voor mij zijn...”*

Cynisme is een houding die voortkomt uit wantrouwen tegenover de goede bedoelingen van de ander.

Dacht je nou werkelijk dat hij z'n best zou doen voor dit werkstuk?

Wat doet President Bush toch veel moeite voor die arme mensen in Irak!

Stijlfiguren (vervolg)

Eufemisme / understatement / litotes:

Een **eufemisme** is een verzachtend woord. Een eufemisme is ‘serieus’ en wordt gebruikt om tactische redenen of terwille van het ‘fatsoen’. Door een eufemisme verandert de inhoud van de mededeling niet wezenlijk; alleen de stijl verandert.

Een **understatement** is een verzwakte mededeling. Een understatement is minder serieus dan een eufemisme. Een understatement drukt de mededeling inhoudelijk weliswaar minder sterk uit, maar werkt versterkend. Het understatement staat tegenover de hyperbool en zou je als een overdreven eufemisme kunnen zien.

Een **litotes** is een dubbele ontkenning. Je ontkent het tegenovergestelde. Een litotes heeft hetzelfde effect als het understatement, maar valt op door het gebruik van ‘niet’.

Voorbeelden van eufemismes:

Gisteren hebben we opa naar zijn laatste rustplaats gebracht.

'Hoe is het met uw stoelgang?', informeerde de dokter.

Politici verhullen vaak de onaangename waarheid voor hun kiezers en verzinnen telkens nieuwe eufemismen ,d.w.z. nietszeggende termen voor bijv. werkloosheid (*‘krapte op de arbeidsmarkt’*) en bezuinigingen van de overheid (*‘beleidsombuigingen’*)

Voorbeelden van understatements:

Lance Armstrong kan een leuk stukje fietsen.

“De Duitsers waren vijf jaar hier, zonder dat we ze echt hadden geïnviteerd.”
(Simon Carmiggelt over de Tweede Wereldoorlog)

Voorbeelden van litotessen:

Ik sta als supporter van Ajax niet te juichen als ik zie hoe mijn club door Philips in de pan wordt gehakt.

De directie was ‘not amused’ toen de eindexamenleerlingen de school blank hadden gezet op hun laatste schooldag.

Een lekkere sorbet, daar ben ik niet vies van.

*Het is **niet** ongewoon dat de cijfers na een proefwerkweek tegenvallen.*

Retorische vraag

Een **retorische vraag** is geen vraag, maar een heel besliste mededeling in de vorm van een vraag. Op een retorische vraag wordt geen antwoord verwacht.

Een leraar tegen z'n klas: 'Denk je dat ik dit nog een keer ga uitleggen?'

Liggen we hier niet lekker, vlak naast het zwembad?

Heb ik iets van je aan?